

Osmanlı Dönemi Konya'sında Medrese Kurucusu ve Patronu Olarak Sufiler ve Âlimler (18.-19. Yüzyıllar)*

Dr. Yaşar SARIKAYA**

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki önemli vilâyetlerinden birisi, hiç kuşkusuz, daha önce Bizanz İmparatorluğu döneminde Hristiyanlar açısından da mühim bir şehir olan Konya'dır. Selçuklu hâkimiyetinde yıldızı parlayan ve 12. yüzyılın sonlarına doğru İslam dünyasının en önemli siyaset, bilim ve kültür merkezi olarak yükselen şehir, Selçukluların dağılmasından sonra önemini yavaş yavaş yitirmiş ve Osmanlılar döneminde de uzunca bir süre çevre şehir (periferi) olarak kalmıştır. Osmanlı hâkimiyetindeki Konya'da, bazı istisnalar dışında 18. yüzyıla kadar yeni eğitim müesseselerinin kurulmamış olması, bu itibar kaybının en çarpıcı göstergesidir. Fakat 18. yüzyıldan itibaren Konya hem siyasî, hem dinî-tasavvufî bakımdan yeniden yükselişe geçmiştir. 1680'lerden itibaren, özellikle eğitim alanında, hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. Bunu, sayıları 19. yüzyılda hızla yükselen, çok sayıdaki yeni medrese, mekteb, tekke v.s.'nin kuruluşundan anlıyoruz. Osmanlı döneminde Konya'da kurulduğu tespit edilen toplam 49 medresenin 45'inin kuruluşu, bu dönemde gerçekleşmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devleti'nde, eğitim-öğretim faaliyetlerine açık en fazla medresenin Konya vilâyetinde bulunduğu, vilâyet sâlnâmelerinin verilerinden anlaşılmaktadır. Medrese kurma çalışmalarında görülen bu patlamanın yanı sıra Konya'da aynı dönemde çok sayıda mekteb, tekke, zâviye ve cami'nin ortaya çıktığı dikkati çekmektedir. Bütün bunlara ilaven, 18. yüzyılın başlarından itibaren vilâyetin değişik yerlerinde kütüphânelerin açıldığını, buralara, dönemin geçerli kitaplarının ve İslam bilimlerinin standart eserlerinin vakfedildiğini görmekteyiz. Bütün bu çalışmaların, Konya'yı, yeniden büyük bir eğitim ve kültür merkezi haline getirdiği açıktır.

Anahtar Kelimeler: Konya Medreseleri, Tasavvuf ve Tarikatlar, Alim ve Sufiler.

KONYA IN OTTOMAN PERIOD SUFIS AND SCHOLARS AS A FOUNDER AND A BOSS

ABSTRACT

One of the important province of Ottoman State in Anatolia was Konya that it was very important province for Christians in Byzantine State period, too. It was the most important province in Selçuklu State and in 12nd century this province was the centre of science, culture and politica in İslamic world. But after falling the Selçuklu State Konya lost its importance slowly. In this article it will explain how konya gained impotnace in Ottoman State and what the role of Medrese is.

Key words: Konya Medreseleri, sufism, tariqa, sufis and scholars.

---

* Bu makale, aslen, *Der Islam* dergisi, cilt 79, S. 201-239'da yayınlanan "Sufis und Gelehrte als Medresengründer und -patrone im osmanischen Konya (18.-19. Jahrhundert)" adlı makaleme dayanmaktadır.

** Frankfurt Üniversitesi.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki önemli vilâyetlerinden birisi, hiç kuşkusuz, daha önce Bizans İmparatorluğu döneminde hristiyanlar açısından da mühim bir şehir olan Konya'dır.¹ Selçuklu hâkimiyetinde yıldızı parlayan ve 12. yüzyılın sonlarına doğru İslam dünyasının en önemli siyaset, bilim ve kültür merkezi olarak yükselen şehir, Selçukluların dağılmasından sonra önemini yavaş yavaş yitirmiş ve Osmanlılar döneminde de uzunca bir süre çevre şehir (periferi) olarak kalmıştır. Osmanlı hâkimiyetindeki Konya'da, bazı istisnalar dışında 18. yüzyıla kadar yeni eğitim müesseselerinin kurulmamış olması, bu itibar kaybının en çarpıcı göstergesidir. Fakat 18. yüzyıldan itibaren Konya hem siyasi, hem dini-tasavvufi bakımdan yeniden yükselişe geçmiştir. 1680'lerden itibaren, özellikle eğitim alanında, hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. Bunu, sayıları 19. yüzyılda hızla yükselen, çok sayıdaki yeni medrese, mekteb, tekke v.s.'nin kuruluşundan anlıyoruz. Osmanlı döneminde Konya'da kurulduğu tespit edilen toplam 49 medresenin 45'inin kuruluşu, bu dönemde gerçekleşmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devleti'nde, eğitim-öğretim faaliyetlerine açık en fazla medresenin Konya vilâyetinde bulunduğu, vilâyet sâlnâmelerinin verilerinden anlaşılmaktadır. Medrese kurma çalışmalarında görülen bu patlamanın yanı sıra Konya'da aynı dönemde çok sayıda mekteb, tekke, zâviye ve camî'nin ortaya çıktığı dikkati çekmektedir. Bütün bunlara ilaven, 18. yüzyılın başlarından itibaren vilâyetin değişik yerlerinde kütüphânelerin açıldığını, buralara, dönemin geçerli kitaplarının ve İslam bilimlerinin standart eserlerinin vakfedildiğini görmekteyiz. Bütün bu çalışmaların, Konya'yı, yeniden büyük bir eğitim ve kültür merkezi haline getirdiği açıktır.

Konya Vilâyeti'nin bu yükselişinde, yerel bilginlerin ve sufilerin, bilhassa Nakşibendi Tarikati mensuplarının rolü çok önemlidir. Açılan 45 medreseden 38'inin (yüzde 82) kurucusu ve vâkıfı, ayrıca pek çok mekteb, kütüphâne, tekke ve camî kuruluşlarında da baş rolü alan ulemâ ve/veya sufilerdir.

Osmanlı öncesi Konya medreseleri, tarihi ve kültürel ehemmiyetlerinden dolayı, tarih araştırmalarında büyük ilgiye mazhar

¹ Konya Tarihi ile ilgili bkz.: İbrahim Hakkı KONYALI, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, haz.: Enes kitap sarayı, Konya 1997; Mehmet ÖNDER, *Mevlâna Şehri Konya*, Konya 1962. Konya hakkında kapsamlı bir bibliyografya için: Besim DARKOT, "Konya", *İslâm Ansiklopedisi*, 6. cilt, ikinci baskı, İstanbul 1967. S. 841-853.

oldular.² Osmanlı devrinde kurulan medreseler ise daha çok Konya kökenli araştırmacıların dikkatini çekti. Cumhuriyet döneminde, Konya yerel basınında, medreseler hakkında çok değerli hatıralar yayınlandı. Bunlardan ilki, Abdülkadir Erdoğan imzasıyla *Konya'da Eski Medreseler ve Medreseliler* başlığı altında 1938 yılında bir yerel yayın organı olan *Konya'da* yayınlandı.³ Yazar, kendi hatıralarından yola çıkarak kaleme aldığı makalelerinde, medrese eğitimi hakkında çok kıymetli bilgiler sunmaktadır. Erdoğan, ayrıca, okutulan dersler ve kitaplar, bunların hangi sraya göre okutuldukları, düzenlenen icâzet merâsimleri ve medrese talebelerinin günlük yaşamları hakkında ilginç ve değerli bilgiler aktarmaktadır. Başlık ilk anda, yazarın Konya medreselerini tek tek takdim edeceği izlenimi uyandırmasına rağmen, makale kurumsal bağlamda medreseler ve kurucuları ile ilgili değildir.

Mehmet Önder'in kaleminden 1952 yılında Konya'da yayınlanan *Konya Maarifi Tarihi* adlı çalışma, Selçuklu döneminden 20.yüzyılın başlarına kadar kurulan medreseler hakkında bilgiler ihtiva etmektedir.⁴ Eser, âdetâ bir Konya medreseleri biyografisi niteliğindedir. Yazar, tespit ettiği medreselerin künyesini sunmakta, bunların kuruluşu ve kurucuları hakkında elde ettiği bilgileri aktarmakta ve mimari özelliklerine değinmektedir. Fakat kitapta, eğitim-öğretimin yapısı ve içeriği ile ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır.

Konuyla ilgili diğer bir araştırma, İbrahim Kutlu tarafından 1992'de Selçuk Üniversitesi'nde tamamlanan doktora çalışmasıdır.⁵ *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Medreseleri* adı taşıyan çalışma, 19. yüzyılın ilk yarısında eğitim-öğretim faaliyetine açık 33 medreseyi tanıtmaktadır. Çalışma, yapı itibarıyla Mehmet Önder'in yukarıda anılan eserine benzemektedir. Burada, medreselerin adları, kuruluşları, kurucuları ve öğrenci sayıları verilmektedir.

² Örneğin, ÖNDER, *Mevlâna Şehri*, S. 121-140; Aptullah KURAN, *Anadolu Medreseleri*, I, Ankara 1969; Metin SÖZEN, *Anadolu Medreseleri, Selçuklu ve Beylikler Devri*, İstanbul 1970-1972, 2 cilt; M. Akif ERDOĞRU, "Onbeşinci Yüzyıl Sonlarına Kadar Konya Medreseleri", *Yeni İpek Yolu, Konya I: Özel Sayı*, Konya 1998, S. 35-39; Zeki ATÇEKEN, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının OsmanlıDevrinde Bakımı ve Kullanılması*, TTK Basımevi, Ankara 1998.

³ Abdülkadir ERDOĞAN, "Konyada Eski Medreseler ve Medreseliler", *Konya*, 20-27 (1938).

⁴ Mehmet ÖNDER, *Konya Maarifi Tarihi*, Konya 1952.

⁵ İbrahim KUTLU, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Medreseleri*, yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 1992.

Konya medreseleri hakkında en kapsamlı çalışma, Caner Arabacı'nın *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)* adlı eseridir.⁶ Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bir doktora çalışması olarak sunulan eser, bazı ilâveler ile Konya Ticaret Odası tarafından 1998 yılında Konya'da yayınlanmıştır. Eser, her ne kadar 1900-1924 arası bir dönemle sınırlandırılmış görünse de, esasında bütün dönemleri kapsamaktadır. Yazar, incelediği medreseler hakkında, daha önceki çalışmalarda eksik kalan çok değerli arşiv belgeleri ve vakfiyeler sunmaktadır.

Konya tarihinin büyük üstadlarından İbrahim Hakkı Konyalı, meşhur *Âbideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi* adlı eserinde, Konya medreselerinin bir bölümüne yer vermektedir.⁷ Konyalı, kitabına aldığı medreselerin, daha ziyade mimârî ve sanatsal özelliklerine vurgu yapmaktadır. Bu yönüyle eser, bilhassa, Türk-İslam sanatı tarihçileri için çok kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Yazar kaynak olarak, medrese kitâbeleri, Karaman Vilâyeti tahrir derfterleri (15. ve 16. y.y) ve kısmen de vakfiyeleri kullanmaktadır.

Görüldüğü gibi, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi Konya medreseleri bir çok araştırmaya konu olmuştur. Bilhassa medreselerin kuruluş, mekân ve mimârî özellikleri ile ilgili verilen bilgiler çok kapsamlıdır. Medrese vakfiyeleri ve kitâbeleri üzerine yapılan çalışmalar da az değildir.⁸ Konya'da 18.yüzyıldan sonra hızla artan medrese kurma faaliyetlerinin arkasında yatan ana nedenler, insiyatif sahipleri ve patronlar sorunsalı ise, bugüne kadar – saptayabildiğim kadarıyla – sistematik bilimsel çalışmalara konu olmamıştır. Yine, bu aktivitelerde din adamları ile Konya ve civarında faaliyet gösteren - özellikle Mevlevî ve Nakşebendî tarikatine mensup - sufilerin oynadığı rol henüz yeterince aydınlığa kavuşturulmamıştır. Bu çalışma, Konya medreselerini işte bu açılardan ele almayı ve henüz yeterince araştırılmamış bu sorulara yanıtlar bulmayı amaçlamaktadır. Önce, 18. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasındaki dönemde eğitim veren onlarca medresenin kimler tarafından

⁶ Caner ARABACI, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, Konya Ticaret Odası, Konya 1998.

⁷ KONYALI, *Tarih*. S. 785-906.

⁸ Bu saptama, daha çok Selçuklu medresleri için geçerlidir. Yukarıda zikredilen çalışmalar dışında şu eserlere de bkz.: J.H LÖYTVED., *Konia, Inschriften der seldschukischen Bauten*, Berlin 1907; F. SARRE, *Konia. Seldschukische Baudenkmäler*, Berlin 1921; Osman TURAN, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri - Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten*, XI/41 (1947), S. 197-235; a.mlf., "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", in: *Belleten*, XII/45 (1948), S. 17-170; M. Z. ORAL, "Sırçalı Medrese", *Belleten*, XXV (1961), S. 355-96.

kuruldukları sorusu üzerinde durulacaktır. Daha sonra, medreselerin kuruluşunda ve diğer eğitim faaliyetlerinde din adamları ile tarikat mensuplarının sözkonusu dönemde hızla artan ilgi, insiyatif ve çalışmaları üzerinde durulacaktır. Kısaca amacımız, 18. yüzyıldan itibaren Konya'da hızla büyüyen eğitim faaliyetlerini ve bu faaliyetlerde ulemâ ve sufilerin oynadığı etkin rolü, bazı medrese örneklerinden yola çıkarak ortaya koymaktır.

Bu çalışma, coğrafi olarak Konya şehri ile sınırlı olacaktır. İncelediğimiz dönemde Karaman Vilâyetine bağlı olan Niğde, Aksaray, Kayseri gibi şehirlerdeki eğitim faaliyetleri, çalışma kapsamı dışında tutulacaktır.

Yukarda zikredilen sorulara sağlıklı yanıtlar vermek için biyografik eserlerde verilen bilgilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla müracaat edeceğimiz kaynaklardan birisi, Konya'da, 18. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında değişik alanlarda ün yapmış kişilerin hayat hikâyelerinin yer aldığı biyografiler olacaktır.⁹ *Vakfiyeler* ve *Konya şer'îye sicilleri* ise çalışmamıza temel oluşturan diğer kaynaklardır. 1280/1864 yılından sonra yayınlanmış olan *Konya Vilâyet Sâlnâmeleri*, cevabını aradığımız sorular için aydınlatıcı bilgiler ve istatistikler içermesi itibariyle, önemli bir kaynaktır. Bu anılan kaynaklar dışında, İstanbul'daki *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*'nde tesbit ettiğimiz bazı belgeler, çalışmamıza ışık tutacaktır.

Merkezlikten Periferiliğe: Önemini Kaybeden Konya

Konya, 13. yüzyılın başlarında Küçük Asya'nın çok önemli bir eğitim ve kültür merkezi idi. Bu dönemde Anadolu'da, güçlü sultanlar ve zaferlere alışık ordular vardı. Sayısız sanat eseri yapılar yapıldı, ihtişamlı medreseler kuruldu. Anadolu Selçukluları, 12. yüzyılın sonlarına doğru, Bizans'a karşı kazandıkları zaferlerden sonra Konya'da siyasî ve askerî

⁹ Burada özellikle aşağıdaki eserler sözkonusudur: Veli Sabri UYAR, "Konya Bilginleri", *Konya*, 118-140 (1948-1950); a.mlf., "Hattatlar Armağanı", *Konya*, 107-136 (1947-1950); Numan HADİMİOĞLU, *Hadim ve Hadimliler Bibliyografyası*, Ankara 1983; a.mlf., *H. Hâdimi ve Hâdimliler Bibliyografyası*, Ankara 1988; Hasan ÖZÖNDER, *Konya Velileri*, ikinci baskı, Konya 1990; Hanefî AYTEKİN, *İz Birakan 100 Ünlü Konya Valisi*, Konya 1994; M. Ali UZ, *Baha Veled'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya 1993-1995. Ayrıca şu çalışmalar da biyografik bilgiler içermesi dolayısıyla dikkate değerdir: Macit SELEKLER, "60 Yıl Önce Konya", *Şehir Postası Gazetesi*, 13. Şubat - 7. Mart 1962; Mahmut SURAL, "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya*, 21. Temmuz 1975 - 13. Nisan 1976.

açından istikrarlı bir yönetim tesis ettiler. Ulemâ'nın temsil ettiği zâhiri (sunnî) İslam anlayışı ile mutasavvıfların temsil ettiği tasavvufu, yani, *şeriat* ile *tarikati* uzlaştıran bir sunnî İslam anlayışına destek verdiler. Sunniliğin Anadolu'da kök salmasını sağladılar. Bir eğitim kurumu olarak medresenin, Konya ve civarında kurumsallaşması bu dönemde oldu. 10. yüzyılda Horasan'da özel insiyatiflerle ortaya çıkan ve daha sonra diğer İslam bölgelerine yayılan, derslik yanında, mescid ve talebe hücrelerini içinde barındıran medrese, Selçuklular tarafından benimsendi ve geliştirildi. Böylece Konya'da, 14. yüzyılın başlarına kadar, bazıları asırlar boyunca ayakta kalan çok sayıda medrese, eğitim-öğretime açıldı.¹⁰ Ancak, *Seyfiye* ve *Lâla* medreselerinin açılmasından sonra bu dalğanın durakladığını görüyoruz.

Selçuklu yöneticilerinin İslam eğitim ve öğretim kurumlarına olan ilgi ve destekleri, daha ziyade 13. yüzyılın ilk yarısında yoğunlaşmış görülüyor. Muhtemelen Selçuklular, kendilerini, sunnî İslam inancını, sapık gördükleri fırka ve mezheplere karşı müdâfa ve muhafaza etmekle yükümlü görüyorlardı. Bu amaca hizmet için medrelere ve din eğitimine büyük önem veriyorlardı.¹¹

Selçuklu sultan ve vezirlerinin büyük ilgi ve destekleri sayesinde Konya, 13. yüzyılda, İslam dünyasının önemli bir eğitim, ilim ve kültür merkezi haline geldi. Doğudan ve batıdan pek çok ünlü din bilgini ve sufinin Konya'ya gelmesi ve buraya yerleşmesi, bu şehrin beyin göçüne sahne olması, bu saptamayı açıkça doğruluyor. Kadı Sirâceddîn Mahmûd el-Urmevî (öl. 684/1285), Sadeddîn el-Konevî (öl. 671/1272) ve Muhyiddîn ibn el-Arabî (öl. 638/1240), Konya'ya gelen dönemin ünlülerinden sadece bir kaçı. Çalışmalarını Konya'da sürdüren ve medreselerde ders veren bu isimler, Anadolu'da yüzyıllarca sürecek derin tesirler bıraktılar.¹²

¹⁰ Konya'da ilk medresenin 598/1201 yılında Emir Şemseddin Ebu Said Altunba tarafından kurulduğu sanılıyor. Bunu, daha sonra bir dizi başka medrese takip etti. Bunlardan *Mevlanâ (Gühertaş)*, *Nizâmiye*, *Tâc-ı Vezir*, *Muşlıhiye (Sırçalı)*, *Karatay* ve *Atabekiye* Osmanlı döneminde de önemlerini korudular. Selçuklu medreseleri için bkz.: KONYALI, *Tarih*, 875-906; ÖNDER, *Maarif*, S. 6-33.

¹¹ Türkiye Selçukluları için bkz.: İbn BİBÎ, *al-Awâmir*; AKSARÂYÎ: *Musâmeret ül-ahbâr. Mogollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*. Neşr., Osman TURAN, TTK Basımevi, Ankara 1944; Cl. CAHEN, *Pre-Ottoman Turkey*, London 1968; Osman TURAN, "Anatolia in the Period of the Seljuks and the Beyliks", *Cambridge History of Islam*, Cambridge 1970, I, 257.

¹² Hilmi Ziya ÜLKEN, "Konyada Anadolu Selçukîleri Devrinde İlim ve Felsefe", *Konya*, 8 (1937), S. 490-497; Yunus Emre TANSU, "XIII. Yüzyılda Bir İlim ve Kültür Merkezi Olarak Konya", *Türk Yurdu* XVI (1996), S. 34-37.

Bu dönemde Konya'ya gelen sufi ve din bilginlerinin en meşhuru ve en önemlisi, açtığı tasavvufi yol, verdiği dersler ve yazdığı eserlerle sadece Konya'yı değil, bütün Anadolu'yu etkileyen Celâleddin Rumi'dir (öl. 672/1273). Bugünkü Afganistan'ın Belh şehrinde doğan bu büyük şâir ve mutasavvıf, 1225 yılında babası Bahâeddin Veled (öl. 628/1231) ile uzun bir seyahate çıktı. Bağdad ve Şam'a uğradıktan sonra Hicaz'a geldi. Oradan Konya'ya yöneldi. Burada önce babası, başarılı bir müderris olarak ün kazandı.¹³ Bahâeddin Veled vefat ettikten sonra, müderrislik vazifesi oğlu Celâleddin'e geçti. Celâleddin başta *Âltunbâ Medresesi* olmak üzere *Gühertaş* ve *Kadı İzzeddin* gibi daha bir çok medresede ders verdi.¹⁴

Böylece Konya, 13. yüzyılda, İslam inanç ve düşüncesinin üretilip geliştiriliği, din bilimlerinin ve özellikle hanefî fikhının en yüksek düzeyde tedris edildiği çok önemli bir ilim, irfan ve kültür merkezi olarak temayüz etti. Halkın konuştuğu Türkçe'nin yanı sıra, eğitim ve bilim dili olarak Arapça, şiir ve edebiyat dili olarak da Farsça büyük bir gelişme gösterdi.¹⁵ Konya'nın böylesine önemli bir merkez olarak yükselmesinde, ulemâ ve sufilere yakın ilgi gösteren ve onları her alanda destekleyen Selçuklu yöneticilerinin büyük katkısı olmuştur.

Anadolu'da büyük bir medeniyetin kurulmasına vesile olan Selçuklular'ın, 13. yüzyılın sonlarına doğru dağılmasından sonra çeşitli bölgelerde kurulan beylikler arasındaki çekişmelerden kaynaklanan siyâsî çalkantılar eğitim ve öğretim faaliyetlerini de olumsuz yönde etkiledi. Yukarıda özetle sunduğumuz gelişme, canlılık ve hareketlilikte duraklama oldu. Selçuklu sonrası kurulan bir kaç medrese bir tarafta tutulursa, 18. yüzyıla kadar kayda değer bir gelişme olmadı. Özellikle Karamanoğulları Beyliği'nin dağılmasından sonra Konya, bir bilim, eğitim-öğretim ve kültür merkezi olma özelliğini giderek kaybetti.¹⁶ Bundan sonra, daha ziyade Mevlevî Tarikati sayesinde ismini duyuran Konya'yı yeniden önemli bir merkez yapma girişimleri olmuşsa da, ciddi

¹³ Bahâeddin Veled'in hayatı ve tasavvuf anlayışı için: Fritz MEIER, *Bahâ'-i Walad. Grundzüge seines Lebens und seiner Mystik*, Leiden 1989.

¹⁴ Zeki ATÇEKEN, "Konya Şer'iyye Sicil Kayıtlarına Göre Konya Selçuklu Medreselerinde Osmanlı Zamanında Görev Yapan Müderrisler", *Yeni İpek Yolu, Konya I: Özel Sayı*, Konya 1998. S. 53-62.

¹⁵ ÜLKEN, *a.g.e.*, S. 492; TURAN, *Anatolia*, S. 257.

¹⁶ Burada Osmanlı iskân siyâsetinin önemli bir rolü olduğu tahmin ediliyor. Zira, ÂŞIKPÂŞA-ZÂDE (*Tevârih-i Âli Osmân*, İstanbul 1332, S. 163) ve Joseph VON HAMMER (*Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, 86f) gibi tarihçiler göre Konya elitleri, buranın Osmanlılar tarafından alınmasından sonra, aileleriyle birlikte İstanbul'a getirilmişlerdir.

bir başarı elde edilememiştir. Daha 15. yüzyılda, Selçuklular tarafından kurulan ve dönemlerinde çok önemli birer eğitim merkezi olarak hizmet eden bazı medreseler bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiş ve sonra da kapanmıştır. Bu yüzyılın sonlarına ait bir vakıf kaydına göre *Kadı İzzeddin Medresesi* hasar görmüş, *Kadı Müresel Medresesi* ise yıkılmıştır.¹⁷ *Lâla Ruzba Medresesi*'nde tedrisat çoktan kesilmişti.¹⁸ M. Akif Erdoğan'ın kaynak vermeden verdiği bilgilere göre, Osmanlılar bu dönemde, Konya ulemâsına pek sıcak bakmamışlardır.¹⁹ Böylece Konya medreseleri, itibarlarını kaybetmiş, Konyalı talebe için artık İstanbul medreseleri tercih edilir olmuştur.

Bu çöküşte, Karamanoğulları ile Osmanlılar arasında uzun yıllar süren uyuşmazlıklar ve savaşların önemli bir payı olduğu düşünülebilir. Fakat, Osmanlıların eğitim faaliyetleri ve yatırımlarını daha çok başkent edindikleri şehirlerde yoğunlaştırdıklarını, büyük medreseleri ve diğer eğitim kurumlarını başkentlerde açtıklarını unutmamak gerekiyor. Her ne kadar taşrada medreseler açılmaya devam etmişse de Konya gibi şehirler, eğitim alanında gereken ilgi ve desteği pek bulamamışlardır.

Konya Eğitiminde Yeniden Yükseliş Dönemi: Âlimler ve Sufilerin Büyük Hamlesi

Osmanlı öncesi döneme ait son medrese, Karamanoğlu Beylerinden İbrahim Bey (1424-1464) tarafından yaptırılan *Unkapanı Medresesi*'dir.²⁰ Osmanlı döneminde ise, 17. yüzyılın sonlarına kadar, Konya'da eğitim alanında bir duraklama devri yaşandığı görülmektedir. Yaklaşık iki asırlık zaman zarfında bir kaç medrese kuruluşu dışında hatırı sayılır bir gelişme tespit kurulmuştur.²¹ Uzun süren bir durgunluktan sonra ilk bilinen medrese, 1681 yılında gerçekleşmiştir.

¹⁷ KONYALI, *a.g.e.*, S. 417, 421; ERDOĞRU, *a.g.e.* S. 39.

¹⁸ ERDOĞRU, *a.g.e.* S. 39.

¹⁹ ERDOĞRU, *a.g.e.* S. 39.

²⁰ Metin SÖZEN, *Anadolu medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, İstanbul 1972, II, 238; ARABACI, *a.g.e.*, S. 214.

²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet/Maarif, Nr. 2739 ve 7760'ta bulunan belgelere göre Konya'da Vezir-i azam Piri Mehmed Paşa (öl. 938/1532-33)'ya nisbet edilen ve 18.yüzyıl ortalarında tekke'ye dönüştürülen bir medreseden söz edilmektedir. Arşivdeki diğer belgelerde (Mesela: BOA, Cevdet/Maarif, Nr: 3242, 6756 ve 8398) Abdulhalim, Kadı Ahmed Efendi ve Astarzâde isimli kişilerce yaptırılan ve bugüne kadar bilinmeyen 3 medrese daha tespit ettik. Bu medreselerle ilgili ayrıntılı bilgi bulamadığımızdan, bunların 18. yüzyıldan önce kurulup kurulmadıklarını bilmiyoruz.

Bu tarihte, Sultan IV. Mehmed dönemi vezirlerinden Musâhip Mustafa Paşa (öl. 1097/1686)²², hadis tedrisatı için *Taşkapı Dairesi* adıyla bilinen Dârü'l-hadis medresesini yaptırmıştır.²³ Bunu, 18.yüzyılın ilk yarısında açılan diğer medreseler takip etmiştir.

1703 tarihinde Abdülkerim Efendi tarafından *Saraçzâde Medresesi* kuruldu. Medresenin kurucusu, köken itibariyle, Konya'da *Saraçzâde* olarak ün yapan ve daha pek çok âlim ve sufi yetiştiren zengin bir ulemâ ailesine mensuptur. Diğer Konya medreseleri gibi bu medrese de bir vakıf okulu olarak kurulmuştur. Bu sebeple medresede, kurucunun ailesinden gelenler ders vermişlerdir. Örneğin, 1848 yılında burada 18 öğrenciye ders veren Şeyh Ahmed Efendi, bir *Saraçzâde*'dir.²⁴ Ahmed Efendi'nin vefatından sonra, burada oğlu Derviş Mehmed Efendi (öl. 1318/1901) ders verdi. 1294/1877 tarihli *Sâlnâme*'ye göre Mehmed Efendi'nin 13 talebesi vardır ve Arapça'nın yanısıra Fıkıh okutmaktadır.²⁵ Medresenin tespit edilebilen son müderrisi, icâzetini, Aladağlı Ahmed Rüşdü'den alan Şükrü Efendi (öl. 1342/1924)'dir.²⁶

Bu yeni dönemde kurulan ikinci medrese *Zincirli*'dir. Konyalı âlim Abdürrahim b. Hüseyin tarafından 18. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır.²⁷ On iki hücre, bir mescid, bir avlu ve bir kütüphânedan oluşan medrese, kapısı üzerindeki zincirlerden dolayı, daha sonra *Zincirli* adıyla anılmaya başlanmıştır. Diğer medreseler gibi *Zincirli*'nin de bir vakfiyesi vardır. Abdürrahim Efendi, eğitim hizmetlerinin aksamadan verilebilmesi için, medreseye 5 dükkân vakfetmiştir. Dükkânların kira gelirlerinin büyük kısmı, aynı zamanda müteveli olan müderrise tahsis edilmiştir. Geri kalan kısım, kütüphâne memuru ve medrese içindeki mescitte görevli imam için ayrılmıştır.

²² Hayatı için bkz.: İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1951, III/I, 438, 490 - 91.

²³ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi* (KVS) 1332, S. 551; ÖNDER, *Maarif*, S. 41; Sami AĞAOĞLU, *Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Şeyh Ahmet Efendi Vakfı, Eserleri ve Vakfiyeleri*, yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Konya 1996.

²⁴ Şeyh Ahmed Efendi (öl. 1286/1869) tahsilini Abdulahad Efendi'de tamamladı ve ondan icazet aldı. Kendisi, 19.yüzyıl Konya'sının önde gelen Nakşbendi-Halidiyye şeyhlerindedir. Bkz.: UYAR, "Bilginler", *a.g.e.*, 120-121, S. 42.

²⁵ *KVS*, 1294/1877, S. 143.

²⁶ UYAR, "Hattatlar", *a.g.e.*, 135-136, S. 15.

²⁷ ÖNDER, *Maarif*, S. 42; KONYALI, *Tarih*, S. 888; ARABACI, *a.g.e.*, S. 431.

Abdürrahim Efendi, medrese bünyesinde bulunan kütüphâne için de 131 cilt kitap vakfetmiştir.²⁸ Vakfedilen kitaplar arasında tefsir ve hadis ilminin önemli yapıtları, İslam ahlakının âbidevi eserleri (mesela: Gazali'nin *İhyâ'sı*, Birgivi'nin *Tarikat-i Muhammediyye'si*), çeşitli fetvâ külliyeleri, fıkıh ilminde okutulan kitaplar, klasik dönem şiirlerini içeren eserler bulunmaktadır. 16. yüzyılda yaşayan ve etkileri, özellikle kendinden sonraki dönemde hissedilen, tasfiyeci, hoşgörüsüz bir din anlayışıyla 17. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'ni meşgul eden Kadızâdeliler Hareketi'nin esin kaynağı Birgivi Mehmed Efendi'nin (öl. 980/1573) bir çok eserinin vakıf kitaplar arasında bulunması dikkat çekiyor.²⁹

Zincirli Medresesi'nin ilk müderrisi, aynı zamanda imamlık ve mütevellilik görevini de yürüten Halil Efendi'dir. *Saraçzâde Medresesi*'nden farklı olarak bu medresede müderrislik babadan oğula geçen bir görev değildir. Halil Efendi'den sonra yeni müderrisin, Konya kadısının teklifiyle, müftü, vakıf mütevellisi ve önde gelen diğer din adamlarıyla istişâre sonucunda atanacağı, vakfiyede belirtilmiştir. Vakıf mütevelliliği ise, aile fertlerine tahsis edilen bir hakktır.³⁰

1877 yılına kadar, kimlerin Zincirli'de müderris olarak görev yaptıklarını bilmiyoruz. Sözü edilen yılda müderris, Ali Efendi'dir (öl. 1309/1891).³¹ Ali Efendi, bu tarihte 21 talebeye Akâid ve Fıkıh dersi verirken, 1882 yılında Akâid yanında Arapça ve Mantık dersleri okutmuştur.³² Vakfiyede müderrisliğin babadan oğula geçeceğine dair bir kural bulunmamasına rağmen, 1891 yılında vefat eden Ali Efendi'nin yerine, oğlu Mustafa Efendi geçmiştir. Mustafa Efendi'nin bu görevi 1914 yılına kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır.³³

18. yüzyılın başlarında kurulan diğer bir medrese, *Fettâhiye* adıyla bilinen *Gevrâki Medresesi*'dir. Medrese, Abdülfettah Çavuş adlı bir

²⁸ Caner Arabacı tarafından açıklanan *vakfiye*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Nr. 582/1, S. 119-121'de bulunmaktadır.

²⁹ Birgivi'nin hayatı ve eserleri için bkz.: BURSALI Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1972, I, 284-286; *GAL*, G II, 440 – 441; Emrullah YÜKSEL, "Birgivi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, VI, 191-194.

³⁰ *VGMA*, Nr. 582/1, S. 121.

³¹ *KVS*, 1294/1878/1877, S. 145.

³² *KVS*, 1300/1882-83/1882, S. 55.

³³ *Sâlnâme-i Maârif-i Umûmiye* (SMU) 1319, S. 838-839; *UZ, Konya Alimleri*, I, 179.

yeniçeri tarafından özellikle Tefsir ve Hadis tedrisatı için kurulmuştur.³⁴ Bundan dolayı medrese, *Abdülfettah Çavuş Dârü'l-hadis'i* olarak da adlandırılmıştır.³⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir dokümana göre 1187/1773 yılında müderrislik görevi, Nurullah oğlu Ömer'indir.³⁶ 18.yüzyılda görev yapan diğer müderrisler hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Medresede, kaynak yetersizliği nedeniyle 19. asrın başlarında durmuş olduğu tahmin edilen eğitim, daha sonra Abdülkadir Efendi'nin çabalarıyla yeniden başlamıştır. Seydişehir'e bağlı Gevrek'ten Konya'ya göç eden bir babanın oğlu olan Abdülkadir Efendi, tahsilini tamamladıktan sonra *Abdülfettah Çavuş Medresesi'ni* yeniden imar ettirmiştir. Bundan dolayı medrese, Gevrâkî adıyla anılır olmuştur. Abdülkadir Efendi, yeniden hizmete açtığı medresenin ilk müderrisidir. 1877 yılında sabahları Kelam, öğleden sonra ise Arapça okutmuştur.³⁷ Tatil günlerinde serbest ders vermeye devam eden Abdülkadir Efendi'nin, özellikle Birgivi'nin *Tarikat-ı Muhammediyye'sini* okutması dikkat çekicidir.³⁸ Konya'da çok az medrese hocasına nasip olan bir rağbetle karşılaşan Abdülkadir Efendi, 1312/1894 yılında müftülüğe getirilmesine rağmen müderrislik görevini ölümüne kadar devam ettirmiştir.

Saraçzâde, Zincirli ve Gevrâkî medreselerinin kurulmasıyla birlikte Konya eğitim tarihinde yeni bir dönem başlamış oluyordu. Çok sayıda yeni medrese, mekteb ve kütüphânenin kurulduğu ya da onarılarak faaliyete açıldığı bu dönem, başta medrese olmak üzere klasik eğitim kurumlarının yeniden revaç bulduğu ve rağbet gördüğü yükseliş dönemidir.. Ulemâ ve mutasavvıflar, eğitim kurumlarıyla donanan şehirde, kendilerini eğitime ve ilmin yaygınlaşmasına vermişler ve sosyal hayat üzerinde belirleyici rol oynamışlardır.

Hakikaten Konya'da, 18. yüzyılın ilk yarısına ait 7 yeni medrese tesbit edilmiştir. Aynı asrın ikinci yarısında kurulan 8 medrese de gözönüne alındığında, bu yükselişin rakamsal değeri daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 1800-1850 yılları arasında 10 yeni medrese kuruluşu daha gerçekleşiyor. Dahası, klasik Osmanlı eğitim kurumlarının çöküşe terk edildiği 19. yüzyılın ikinci yarısında, Konya'da

³⁴ 1131/1718 tarihinde öldürüldüğü için medreseyi oğlu Mustafa tamamladı. Bkz.: KONYALI, *Tarih*, S. 369.

³⁵ ÖNDER, *Maarif*, S. 45

³⁶ BOA, Cevdet/Maarif, Nr. 6835.

³⁷ KVS, 1294/1878/1877, S. 141.

³⁸ A.g.e., S. 141.

açılan medrese sayısı 20'yi buluyor (bkz. Tabela 1). Konya'da, Avrupa örneğinde ilk modern okul, ancak 1869 yılında açılabilir.³⁹ 1889 tarihine kadar, bir başka ifadeyle bir *İdâdiye*⁴⁰ mektebinin kurulmasına kadar, Konya'da, eğitim sisteminin modernleştirilmesine yönelik hatırı sayılır bir gelişme kaydedilmiyor. Buna karşılık din adamlarının insiyatifiyle medrese kurma faaliyetlerinde, daha önce hiç bir dönemde gerçekleşmeyen bir patlama yaşanıyor. Böylesine bir gelişme, Anadolu'nun başka hiç bir vilâyetinde görülmemiştir. Gerçi, aynı dönemde, başka şehirlerde de yeni medreseler kurulmuş, ancak Osmanlı'da modern bir eğitim sisteminin kurulmasına yönelik ciddi adımların atıldığı, bu kapsamda bir dizi reformların gerçekleştirildiği ve yeni eğitim ve öğretim kurumlarının açıldığı bir dönemde diğer vilâyetlerde Konya'dakine benzer bir medrese patlaması yaşanmamıştır. Mesela, önemli vilâyetlerden birisi olan Bursa'da 18.yüzyıldan sonra, yeni medreseler kurulduğuna dair bir kayda henüz rastlanmamıştır.⁴¹ Bir diğer önemli şehir Urfa'da ise, 19.yüzyıl boyunca, sadece bir medrese kurulmuştur.⁴²

Konya'da bu büyük ve ilginç gelişmede en büyük pay, ulemâ ve sufilere düşmektedir. Diğer vilâyetlerle karşılaştırıldığında Konya ulemâsının medrese kurma hususunda çok istekli, aktif ve dinamik oldukları görülmektedir. Bursa'da mevcut 46 medreseden sadece 9 tanesinin (yüzde 19) kurucusu ulemâ sınıfına aittir.⁴³ Urfa'da da benzer bir durum sözkonusudur. Burada, Osmanlı döneminde kurulan 17 medresenin sadece 5 inin kurucusu bir âlimdir.⁴⁴ İstanbul ve Edirne gibi çok önemli iki şehirde de, kurucusu ulemâ sınıfına ait medrese sayısı, diğer sınıflara mensup kuruculara nisbeten azdır.⁴⁵

³⁹ ÖNDER, *Maarif*, S. 55-56

⁴⁰ *İdâdiyeler* 1869 eğitim reformundan sonra açıldı. İlk *idâdiye* İstanbul'da kuruldu. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul 1993, S. 111; H. Ali KOÇER, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1991, S. 101-104; Ekmeleddin İHSANOĞLU, "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, S. 335-396, burada S. 367-373; Bayram KODAMAN / Abdullah SAYDAM, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, S. 475-496, burada S. 485-486.

⁴¹ Bkz.: Mefail HIZLI, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul 1998.

⁴² Bkz.: Mahmut KARAKAŞ, *Cumhuriyet Öncesi Şanlıurfa'da Kültür ve Eğitim*, Ankara 1995.

⁴³ Bkz.: HIZLI, *a.g.e.*

⁴⁴ Bkz.: KARAKAŞ, *a.g.e.*

⁴⁵ İstanbul ve Edirne medreseleri için bkz.: Mübahat S KÜTÜKOĞLU, "1969'da İstanbul Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 7-8 (1977), S. 277-392. Rumeli vilâyetlerindeki medreseler için bkz.: M. Kemal ÖZERGİN, "Eski Bir Rûznâme'ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 4-5 (1973-74), S. 263-289.

Konya'da din eğitime olan ilginin, medrese kurmayla sınırlı olmadığını görüyoruz. İncelediğimiz dönem dikkate alındığında, Konya'da sıradan halkın, çocuklarını medreselere gönderdiklerini, bu yüzden medrese tahsilinin, seçkin bir sınıfın ilgi alanı olmadığını anlıyoruz. 1889 yılına ait bir istatistiğe göre Konya'da mevcut 53 medresede toplam 2192 talebe öğrenim görüyordu.⁴⁶ Bu rakam, okuma-yazma oranının da küçümsenemeyecek bir düzeyde olduğunu gösteriyor. Medrese tahsiline olan ilginin, 18. yüzyılda da aşağı yukarı aynı düzeyde yüksek olduğunu tahmin ediyoruz. Zira, *Lâle Devri* olarak meşhur olan Damad İbrahim'in vezirlik döneminde (1718-1730), Konya'da medrese tahsili yapan öğrenci sayısının binden aşağı olmadığını sanılmaktadır.⁴⁷

Konya medreselerinin, 18. ve 19. yüzyılda, çevre şehir ve köylerden de rağbet gördüğünü, öğrenci göçlerinden anlıyoruz. Özellikle İçel, Antalya, Karaman ve Hadim'den, daha sonra ünleri Anadolu'nun her tarafına yayılan ve saygınlık kazanan öğrenciler geldi. Bunların bir çoğu ilmiye teşkilatında yüksek mevkilere yükseldiler. Bazıları da buldukları yerlerde müderris, müftü, vaiz, sufi v.s. olarak din eğitime katkı sağladılar. Bunlardan biri İçel'li Şeyh Mehmed Sadık Efendi (öl. 1287/1870)'dir. Uzun bir ilim yolculuğu çerçevesinde Karaman, Niğde ve Kayseri gibi şehirleri gezdikten sonra Konya'ya gelmiş ve burada dönemin müftüsü Abdülhad Mehmed Efendi (öl. 1264/1848)'den icâzetini aldıktan sonra, onlarca talebe yetiştiren bir müderris olarak ün yapmıştır.⁴⁸ Bir diğer göçmen öğrenci Abdülbasır Efendi (öl. 1314/1896)'dir. İçel'e bağlı Silifke'de doğan Abdülbasır Efendi, eğitim için Bursa ve Denizli üzerinden Konya'ya geldi. Burada kısa zamanda meşhur oldu. 19. yüzyılın büyük âlimlerden birisi olarak ünü her tarafa yayıldı.⁴⁹

Kurucular ve İnsiyatorlar

18. yüzyıldan itibaren hızla yükselen bu büyük eğitim hamlesinin arkasında yer alan, onlarca medrese kuran ve Konya'nın

⁴⁶ KİS 1317, S. 69; MEHMED ZİYA: *Konya Seyahatı Hatıratından*. Dersaadet 1328. S. 34.

⁴⁷ KÜÇÜKDAĞ, *Lâle Devri'nde Konya*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya 1989, S. 182

⁴⁸ UYAR, "Bilginler", *a.g.e.*, 118-119, S. 45; UZ, *a.g.e.*, I, 98-99.

⁴⁹ SURAL, *a.g.e.*, 30 Eylül 1975, S. 2; UZ, *a.g.e.* I, 103-104.

yeniden câzibe merkezi haline gelmesini sağlayan insiyatifin sahiplerini biraz daha yakından tanımak yararlı olacaktır.

1681 ile 1900 yılları arasında, Konya'da kurulduğu tesbit edilen toplam 46 medreseden sadece 7'sinin kurucusu, ulemâ sınıfına ait değildir. Yukarıda zikredilen *Taşkapı Dairesi*, Vezir Mustafa Paşa tarafından kurulan bir okuldur. *Feyziye*, *Köprübaşı* ve *Kütüphanê* adlı medreselerin kurucuları ise Ağa'dır. *Ovalıoğlu*'nu Çelik Mehmed Paşa (öl. 1179/1765)⁵⁰, *Paşa Dairesi*'ni de Ebubekir Sami Paşa (öl. 1265/1849)⁵¹ kurmuşlardır. Her iki kurucu, Konya'da valilik yapmıştır. *Gevrâki* adlı medresenin kurucusu, bir yeniçeri olan Abdülfettah Çavuş'tur. *Süleymâniye*'nin kurucusunun kim olduğunu şimdiye kadar tesbit edilememiştir. 46 medreseden 38'inin bir âlim ya da sufi tarafından kurulmuş olduğunu daha önce belirtmiştik. (bkz. Tabela 2b).

Kurucusu Ağa olan medreselerden biri olan *Kütüphanê*'nin üzerinde durmak istiyoruz. Medreseyi, Girit kökenli fakir bir aileden gelen ve III. Selim'in (1761-1808) annesi Valide Sultan'a kethüda olan Yusuf Ağa, Vehhâbi istilasını nedeniyle yarıda kesmek zorunda kaldığı hac vazifesinden dönüşte Konya'da ikamet ettiği sırada yaptırmıştır. 1797 yılında açılan medrese, on hücre, bir derslik ve bir kütüphaneden oluşmaktadır.⁵² Medrese, vakfiyesinden anlaşıldığına göre, çok az okula nasip zengin bir gelir kaynağına sahiptir. Vakfedilenler arasında 269 cilt kitaptan başka, Atina'da çok sayıda zeytin ağacı, bağ ve bahçeler, Midilli Adası'nda içinde bağ, bahçe ve hamamın bulunduğu büyük bir konak, zeytin değirmenleri ve dükkânlar bulunmaktadır.⁵³ Vakfiyeye göre müderrisin ücreti, günlük 60 akçe'dir. Günlüğü 60 akçe olan medreseler, Osmanlı Devleti'nin en yüksek medreseleridir. Dolayısıyla, *Kütüphanê Medresesi*'nin derecesinin İstanbul'daki altmışlı medreselere denk olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun, eğitim alanında Konya'nın yükselmesine önemli katkılar sağladığı açıktır.

Kütüphanê Medresesi'nde, ünleri Konya sınırlarını aşan müderrisler görev yapmıştır. Bunlardan birisi Mehmed Efendi'dir (öl.

⁵⁰ MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1996. Ed. Nuri AKBAYAR, cilt IV, 1047; AYTEKİN, *a.g.e.*, S. 132.

⁵¹ *A.g.e.*, S. 124.

⁵² Bkz., *Yusufoğa Kütüphanesi, Tarihçe, Teşkilât ve Kataloğu*, (haz.: M. Lütfi İkiz); KONYALI, *Tarih*, S. 790; ÖNDER, *Maarif*, S. 44; ARABACI, *a.g.e.*, S. 418.

⁵³ *VGM*, Nr. 2131, S. 116; *KŞS*, Nr. 111, S. 9-10; ARABACI, *a.g.e.*, S. 420-423; *Yusufoğa Kütüphanesi Kataloğu*, S. 16.

1297/1880). İçel'li olan ve özellikle Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelam ilimlerinde derin vukufiyeti bulunan bu müderris, yerel kaynaklara göre, Nakşbendi Tarikatı'nın önde gelen şeyhlerinden birisidir. İlmî ve tasavvufî etkinlikleri yanısıra Konya Vilâyet İdâre Meclisi üyeliği de yapmıştır.⁵⁴

Kütüphâne Medresesi, yukarda zikredilen *Taşkapı Dairesi*'nden sonra, incelediğimiz dönemde, saraya bağlı bir kimse tarafından Konya'da kurulan ikinci medresedir. Bu, Osmanlı Devleti'nin Konya'da, eğitim ve öğretime giderek artan bir oranda ilgi göstermeye başlamış olduğunun bir işâretidir. Hemen hemen aynı dönemde, başkent İstanbul'da, sarayda görevli birisi tarafından yeni bir medresenin daha kurulduğunu görüyoruz. Bu, *Ağazâde* ismiyle meşhur 16 hücre ve bir derslikten oluşan medresedir.⁵⁵ Kurucusu, *Saray-ı Hümâyûn Hocası* olan İsmâil el-Konevî'dir (1195/1781).⁵⁶

Yukarda zikrettiğimiz gibi, Konya'da medresenin itibar kazanması ve din eğitiminin yükselmesine, burada valilik yapan bazı şahsiyetler de destek olmuşlardır. Kurucusu vali olan medreselerden ilki *Ovalıoğlu*'dur. 12 hücre ve bir derslikten oluşan medreseyi, Çelik Mehmed Paşa, Konya valiliği sırasında yaptırmıştır.⁵⁷ Bânisi vali olan ikinci medrese ise, *Paşa Dairesi*'dir. Tanzimat döneminde Konya valisi olan Ebubekir Sami Paşa, üzerinde ilerde etraflıca duracağımız medreseyi, 1846 yılında yaptırmıştır.

Ancak, Konya'da medresenin ve din eğitiminin itibar kazanması ve yükselmesinde en önemli payın ulemâ ve sufilere ait olduğunu, daha önce yazmıştık. Şimdi burada, medresenin Osmanlı Devleti genelinde itibar kaybettiği bir dönemde, halkı ve sevenlerini mobilize ederek, bu kurumun Konya'da revaç bulmasını ve rağbet görmesini sağlayan âlim ve sufilere daha yakından tanıtmak istiyoruz.

Konya'da medrese kurma bakımından etkin olan ulemâ ailelerinden birisi, bir çok ünlü sufi ve din bilginini yetiştiren Hâdimî ailesidir. Bunlardan en meşhuru, başta Kelâm, Fıkıh, Ahlak ve Tasavvuf

⁵⁴ UYAR, "Bilginler", *a.g.e.*, 123-124, S. 31.

⁵⁵ Medrese, kurucusuna nisbetle *Konevî Hafız İsmâil* adını da taşımaktadır.

⁵⁶ BOA, Cevdet/Maaarif, Nr. 9147; ÖNDER, *Maarif*, S. 43; UYAR, "Bilginler", *a.g.e.*, 139-140, S. 2; a.mlf., "Hattatlar", *a.g.e.*, 116-117, S. 60; ARABACI, *a.g.e.*, S. 225. İsmâil el-Konevî'nin hayatı ve eserleri için bkz. MURÂDÎ, *Silk ad-durar fi a'yân el-qarn es-sâni aşar*, Bağdad, Musannâ, tarihsiz, I, 258.

⁵⁷ BOA, Cevdet/Maaarif, Nr. 8876; *KVS*, 1332, S. 549; ÖNDER, *Maarif*, S. 42.

olmak üzere çeşitli İslam bilimlerinde önemli eserler kaleme alan ve 18. yüzyılda Hadim gibi küçük bir kazada, Anadolu'nun en büyük eğitim merkezlerinden birini kuran Muhammed el-Hâdimî'dir (öl. 1176/1762).⁵⁸ Hâdimî, yaşadıkları şehirlerde müftü, vâiz ve müderris olarak görev yapan ve halk arasında saygınlık kazanan çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Torunu Ahmed Efendi (öl. 1248/1832), sadece bir öğretmen olarak değil, fakat aynı zamanda bir müftü ve hayırsever bir medrese kurucusu olarak Konya eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir. Abdullah Efendi'nin oğlu ve Hâdimî'nin torunu olarak doğan Ahmed Efendi, ilk tahsilini babasından aldıktan sonra İstanbul'a gitmiş ve dedesinin yetiştirdiği, Ayaklı Kütüphâne olarak tanınan ünlü Mehmed el-Antakî'de çeşitli İslam bilimlerini okumuştur.⁵⁹ Medrese tahsilini tamamladıktan sonra Konya'ya gelen Ahmed Efendi, burada, Müftü Bağlıcalı İbrahim Efendi'nin (öl. 1242/1827) kızını alarak, daha sonraki kariyeri açısından önemli bir evlilik yapmıştır.⁶⁰ İlk meslekî

⁵⁸ Bkz. Sarıkaya, Yaşar: Abū Sa'īd Muhammad al-Hâdimî: Karriere und Einfluß eines osmanischen Provinz-Gelehrten im 18. Jahrhundert, 27. *Deutscher Orientalistentag 1998 /Bonn* (28. September - 2. Oktober 1998); a.m.f., *Abū Sa'īd Muhammad al-Hâdimî (1701-1762): Netzwerke, Karriere und Einfluss eines osmanischen Provinzgelehrten*. Hamburg, 2005

YS

>

#

'

#

*

+

⁵⁹ UZ, *a.g.e.*, I, S. 124.

⁶⁰ UZ, *a.g.e.*, I, S. 124; HADİMİOĞLU, *Hadim*, S. 122.

tecrübelerini, Hâdimî'nin diğer torunu Eşenlerlioğlu Seyyid Abdurrahman Efendi'nin 1813'de kurduğu *Ziyâiye Medresesi*'nde yapmıştır.⁶¹ Medresedeki başarıları ve şehrin ileri gelen âlimleriyle kurduğu yakın ilişkiler, onu, kısa sürede Konya Müftülüğü'ne yükseltmiştir.

Ahmed Efendi'nin geriye bıraktığı önemli eserlerden birisi, müftülüğü sırasında yaptırdığı *İrfaniye Medresesi*'dir.⁶² 30 talebe hücre ile Konya'nın büyük medreselerinden biri olan *İrfaniye*, içinde yaklaşık bir asır eğitim-öğretim yapılan bir okul olarak Konya eğitim tarihine geçmiştir. 19. yüzyıl Konya tarihinde önemli yerleri olan bir çok hayırsever, müftü, eğitimci, hattat ve şair bu medreseden yetişmiştir.⁶³

Hâdimî ailesinin, 18. ve 19. yüzyılda, Konya'da medresenin yükselmesinde ve din eğitim ve öğretiminin gelişmesinde önemli bir payı ve katkısının olduğu görülmektedir. Ulemâ insiyatifi, elbette Hâdimî ailesiyle sınırlı kalmamıştır. Medrese kuran, din eğitimi için geliri yüksek mal ve mülk vakfeden başka aileler de vardır.

Nakşbendiler: Medreseleri ve Eğitim Faaliyetleri

Nakşbendi Tarikatı'nın Osmanlı Devleti'ndeki kayda değer ilk faaliyetleri, tarikatın kurucusu Bahaeddin Nakşbend'in (öl. 791/1389) ölümünden yaklaşık bir asır sonra başlamıştır. Anadolu'da, zamanla gelişen tarikat, Simavlı Molla Abdullah İlahî (öl. 895/1490) ve Emir Ahmed Buhârî (öl. 922/1516) gibi saygın ve meşhur şeyhlerin etkisiyle, Osmanlı aydınlarının ilgi odağı olmuş ve başkent İstanbul'da kök salmıştır. Anadolu vilâyetlerindeki gelişmesi ise, daha sonra, özellikle Muhammed Murad Buhârî (öl. 1141/1729) ve onun halifelerinin faaliyetleriyle gerçekleşmiştir. Murad Buhârî'nin halifelerinden birisi, yukarıda zikredilen Hâdimî'nin babası Mustafa el-Hâdimî'dir.⁶⁴ Tarikat,

⁶¹ Bu medrese için bkz.: ÖNDER, *Maarif*, S. 44; ARABACI, *a.g.e.*, S. 437.

⁶² *SMU* 1319, S. 839; *VGMA*, Nr. 2181, S. 265; SURAL, *a.g.e.*, 5. Ağustos 1975, S. 3.

⁶³ Bunlar arasında *Özdemiri Medresesi* kurucusu Karamanlı Mustafa Efendi (öl. 1259/1843), *Muhaddis Dairesi* adlı medresenin kurucusu Muhaddis Ahmed Efendi (öl. 1255/1839) ve Ereğlili Adil Efendi (öl. 1284/1868) vardır.

⁶⁴ Kasım KUFRALI, *Nakşbendiliğin Kuruluş ve Yayılışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Türkiye Enstitüsü, İstanbul 1949. S. 167.

özellikle Hâdimî ailesinin çabaları ile 18. yüzyılda, Konya ve civarında nüfuz kazanmaya başlamıştır.⁶⁵

Nakşbendi Tarikatı'nın Hadim ve Konya başta olmak üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde hızla yayılması ve buralarda kök salması, 18. yüzyılın sonlarından itibaren, özellikle Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (öl. 1242/1827) döneminde olmuştur.⁶⁶ Bozkırlı Muhammed el-Kudsi (öl. 1268/1852), Şeyh Hâlid'i Bağdat'ta ziyaret eder ve ona mürid olur. Şeyhin halifesi olarak tekrar memleketine döner. Yetiştirdiği müridlerini, Anadolu'nun değişik şehirlerine gönderir. Müridler gittikleri yerlerde Nakşbendiye'nin Hâlidîyye kolunu yaymak için tekke ve medreseler açarlar, geliri yüksek vakıflar kurarlar. Gerçekten bu dönemde Konya'da, Nakşiler tarafından finanse edilen ve işletilen bir çok medrese kurulmuştur.

Konya'da Nakşi şeyhlerinin ders verdiği medreselerden birisi, 1760 civarında İbrahim Efendi tarafından kurulan *Nakiboğlu Medresesi*'dir.⁶⁷ Ayrıca bir mekteb, bir câmî ve dört çeşme yaptıran İbrahim Efendi, medresesi için de çok sayıda tarla, bağ ve bahçe, bir hamam, bir dükkân ve 105 kişinin konaklayabileceği bir han vakfetmiştir.⁶⁸

Medresenin ilk müderrisi, kurucu İbrahim Efendi'dir. Vefâtından sonra müderrislik oğlu Mehmed Efendiye geçmiştir. Bir sonraki müderris, Abdulahad Mehmed Efendi (öl. 1264/1848), aynı zamanda bir Nakşbendi şeyhidir. Medrese tahsilini Muhammed Hâdimî'nin oğlu Numan Efendi'de tamamlayıp, icâzetiyle Konya'ya gelen Mehmed Efendi,

⁶⁵ A.g.e., S. 167. Osmanlı Devleti'nde Nakşilerle ilgili geniş bilgi için bkz.: İrfan GÜNDÜZ, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Ankara 1984; Butrus ABU-MANNEH, "The Naqshbandiyya-Mujaddidiyya in the Ottoman Lands in the early 19th century", *Die Welt des Islams*, XXII (1982). S. 1- 36; Hamid ALGAR, "A brief history of the Naqshbandî order", *Naqshbandîs: Cheminements et situation actuelle d'un ordre mystique musulman*, İstanbul and Paris 1990, S. 3-44; D. Le GALL, "Missionaries, pilgrims and refugees: the early transmission of the Naqshbandiyya to the Ottoman lands", *Modes de transmission de la culture religieuse en Islam*, Le Caire 1993, S. 225-240; Stefan REICHMUTH, "The Interplay of Local Developments and Transnational Relations in the Islamic World - Perceptions and Perspectives", *Muslim Culture in Russia and Central Asia from the 18th to the Early 20th Centuries: Inter-Regional and Inter-Ethnic Relations*, Berlin 1998, vol. 2, S. 5 - 38.

⁶⁶ Mevlânâ Hâlid ve tarikatı için bkz.: Butrus ABU-MANNEH, "Khalwa und Râbita in the Khâlidî Suborder", *Naqshbandîs: Cheminements et situation actuelle d'un ordre mystique musulman*, İstanbul and Paris 1990, S. 289-301; a.mlf., "The Naqshbandiyya-Mujaddidiyya in the Ottoman Lands in the early 19th century", *Die Welt des Islams*, XXII (1982). S. 1- 36.

⁶⁷ KONYALI, *Tarih*, S. 462; ÖNDER, *Maarif*, S. 41.

⁶⁸ *VGMA*, Nr. 484, S. 394-395. Vakfiye Caner ARABACI (S. 349-352) tarafından kısmen yayınlanmıştır.

burada Nakiboğlu Medresesi'ne müderris olur. İcâzet verdiği öğrencileri arasında Konya müftülüğüne kadar yükselenler de vardır.⁶⁹

Mehmed Efendi'den sonra, burada, yine Nakşbendi tarikatına mensup müderrisler ders vermişlerdir. Bunlar içinde en ilginç Ömer Sadık Efendi'dir (öl. 1348/1930). Medresedeki tedris vazifesinin yanında Konya İdâdisi'nde Arapça ve Farsça hocalığı yapmış, ayrıca Mevlevî dergâhında Arapça okutmuştur. Hem geleneksel medrese, hem modern mektep ve hem de Mevlevilerle ilişkileri olması bakımından Ömer Sadık, Nakşbendi şeyhleri arasında dikkat çekici bir kişidir.

Nakiboğlu Medresesi'nin, hatırı sayılır büyük medreselerden olduğu açıktır. Bir çok medresede öğrenci sayısı otuzun altında iken, burada, 1882'de öğrenci sayısı 55'tir.⁷⁰

Ebubekir Sami Paşa tarafından kurulan, kurucusunun adını taşıyan ve ayrıca *Paşa Dairesi* ismiyle maruf medrese, Nakşbendilerin Konya'daki ikinci önemli eğitim kurumudur. Medrese, Ebubekir Sami Paşa'nın Konya valiliği sırasında, muhtemelen 1840'larda kurulmuştur. Vakıfları zengin olan medreselerden birisidir.⁷¹ Bu medresede görev yapan müderrisler, aynı zamanda Nakşbendi Tarikatı'nın önde gelen şeyhlerinden idiler. 1848'de 20 talebeye ders veren ilk müderris Hacı Himmet Efendi (öl. 1279/1862), bir Nakşbendi şeyhidir.⁷² Ondan sonra görev yapan Mehmed Bahaeddin Efendi (öl. 1324/1906), Konya ve civarında büyük tesirleri olan nüfuz sahibi bir Nakşbendidir. Yukarıda ismi geçen Hâlidî şeyhi Muhammed Kudsi Efendi'nin oğlu olan Mehmed Bahaeddin, 1906'da vefât ettiğinde arkasında bir çok öğrencinin yanında, Tasavvuf ve Akâidle ilgili bazı eserler de bırakmıştır.⁷³

Ebubekir Sami Paşa Medresesi'nin, Konya ve hatta Osmanlı eğitim tarihinde özel bir yeri vardır. Zira bu medrese, yukarıda zikredilen Mehmed Bahaeddin'in üç oğlu Zeynelabidin, Rifat ve Ahmed Ziya tarafından tasarlanan, ıslah edilmiş modern bir medrese düşüncesinin hayata geçirildiği yerdir. Üçü de Nakşbendi olan kardeşler, bu medresede klasik İslam ilimlerinin yanında, modern batı bilimlerinin de

⁶⁹ UYAR, "Bilginler", *a.g.e.*, 131-132, S. 34; UZ, *a.g.e.*, I, 126.

⁷⁰ *KİS*, 1300/1882-83, S. 56.

⁷¹ *VGM*, Nr. 581, S. 279.

⁷² TUŞ, *a.g.e.*, S. 155.

⁷³ Özönder, *a.g.e.*, S. 239-242.

okutulmasını planlamışlardır. Başkent İstanbul'da medreselerle ilgili tartışmaların sürüp gittiği, yönetimin, özellikle ulemâ ve talebelere gelen medreseleri ıslah taleplerini henüz karşılıksız bıraktığı bir sırada, Konya'da, yeni kurulan *Islah-ı Medâris-i İslâmiyye Cemiyeti Hayriyesi*, ilk önemli modern medrese projesini gerçekleştirmiştir. Cemiyetin cazibesi, dönemin önde gelen ulemâ, tüccar ve siyasetçilerinin büyük teveccüh ve desteğini kazanacak kadar yüksekti. Cemiyete üye olanlar arasında büyük müfessir Muhammed Hamdi Yazır (öl. 1942), Konya mebusu Salim Efendi ve 1920'de Şeyhülislam olan Mustafa Sabri gibi şahsiyetler bulunuyordu.⁷⁴ İktidardaki İttihad ve Terakki Fırkası'nın soğuk baktığı proje, buna rağmen İstanbul'da geniş yankı uyandırdı. Başkentte yayınlanan ve Türkçülüğü (ve Türkçeciliği) yayın ilkelerinden biri sayan *İkdâm* gazetesi, Konya'da açılan yeni medreseyi, bütün İslam âlemi için çok önemli bir girişim olarak değerlendirdi.⁷⁵

Şehirdeki ve şehir dışındaki nüfuz sahibi bir çok esnaf, tüccar, siyasetçi, eğitimci ve ulemânın desteğini arkasına alan bu proje, 1908 yılında, daha önce restore edilen Ebubekir Sami Paşa Medresesi binasında hayata geçirildi.⁷⁶ Yeni medresede, sınıflardan başka kütüphâne, konferans salonu, laboratuvar ve öğretmenevi de bulunuyordu. Dersler, modern bir müfredat programına uygun olarak başladı. Eğitim ve öğretimde, yeni didaktik ve pedagojik metodlar uygulamaya konuldu. Aralarında, proje sahibi üç kardeşin yanı sıra, Musa Kazım, Refik Bey ve bir Ermeni'nin de bulunduğu tanınmış bir öğretmen kadrosuna sahip olan medresede, geleneksel ilimlerin yanında, Fizik, Kimya, Coğrafya gibi yeni branşlarda da dersler veriliyordu. Fransızca, Osmanlı medrese geleneğinde ilk kez, bu medresede, yabancı dil olarak ders programına alınmıştı.

Konya ulemâsının ürettiği, İslam-Osmanlı eğitim-öğretim deneyiminin bu yeni ürünü, pek uzun ömürlü olmadı. Birinci Dünya Harbi'nin başlamasından kısa bir süre sonra, iktidardaki İttihad ve Terakki Fırkası hükümeti tarafından kapatıldı.⁷⁷ İktidar, medreseyi, kurulduğundan beri muhalefetin bir projesi olarak görüyordu. Bir çok bakımdan ilginç ve özgün olan bu projenin akamete uğratılması, bir çok

⁷⁴ İ. Hakkı KONYALI, "Konya'da İslâm Üniversitesi -Islah-i Medâris-i İslâmiye", *Yeni Asya*, 29. Eylül 1971.

⁷⁵ *İkdâm*, 27. Ramazan 1327, s. 1. İkdâm gazetesi için bkz.: Nesimi YAZICI, "İkdâm", *DİA*, XXII, S. 24-25.

⁷⁶ KONYALI, *Tarih*, S. 790; a.m.f., "İslâm Üniversitesi", *a.g.e.*, 29. Eylül 1971.

⁷⁷ KONYALI, "İslâm Üniversitesi", *a.g.e.*, 2. Ekim 1971.

siyasetçi, tarihçi ve din adamı tarafından bir talihsizlik olarak değerlendirildi.⁷⁸

Yukarıda zikredilen iki medreseden başka, Konya'da, Nakşbendi inisiyatifiyle iki medrese daha kurulmuştur. Bunlardan ilki, 1834 yılında Hasan Efendi tarafından kurulan ve *Cviloğlu* ismiyle maruf medresedir. Medresenin hocalarından, kurucu Hasan Efendi'nin oğlu Mustafa Efendi (öl. 1333/1915), aynı zamanda bir Nakşbendi şeyhidir. Kendisi, 1877 yılında, tam 60 talebeye - ki bu sayı, medreseye büyük bir rağbetin olduğunu gösterir-, Arapça, Kelâm, Fıkıh ve Tefsir dersleri vermiştir.⁷⁹ Nakşi inisiyatifin diğer medresesi ise, Abdülbasir Efendi (öl. 1314/1896) tarafından yaptırılan *Vakî*'dir. Medresenin kurucusu, 1821 yılında Silifke'de dünyaya geldi. İlk eğitimini memleketinde yaptıktan sonra, yüksek din eğitimi için Bursa ve Denizli'ye gitti. Daha sonra Konya'ya geldi. Burada, yukarıda ismi anılan Ebubekir Sami Paşa Medresesi müderrislerinden Nakşbendi şeyhi Himmət Efendi ile tanışarak kendisine intisap etti. Muhtemelen şeyhinin desteğiyle 1870 yılında Vakî Medresesi'ni kurdu. Vefâtına kadar burada tedrisle iştigal etti. Edebiyat ve Hat sanatına da ilgi gösteren Abdülbasir Efendi, büyük âlim Muhammed el-Hâdimî'nin risâlelerinden büyük bir bölümünü, 1302/1884 yılında İstanbul'da, Maarif Nezareti'nin izniyle, bir kitap içinde yayınladı.⁸⁰

Görüldüğü gibi, Nakşbendiler, incelediğimiz dönemde, yeni medreselerin kurulması ve bu suretle yüksek din eğitim ve öğretiminin revaç bulması için oldukça büyük gayret gösterdiler. Sözkonusu dönemde, Nakşilerin Konya'da kurdukları veya içinde ders verdikleri başka medreseler de vardı. Diğer medreselerde çalışan müderrisler arasında da bir çok Nakşi bulunuyordu. Bu ilginin nedenleri, merak uyandıran bir konudur. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren görülen bu hareketlilik ve dinamizmin etkenleri, çok yönlü olmalıdır. Anadolu'da hızla yayılmak isteyen bir tarikat olarak Nakşbendilerin, 13. yüzyıldan beri Mevlevîliğin merkezi olan Konya ve civarında, medreseler, vakıflar, tekkeler kurarak, mümkün olan en büyük dikkate ve kabule mazhar olmak istedikleri açıktır. Tarikatın İstanbul'daki şeyhleri, bilhassa Şeyh Mehmed Şehri Efendi, idareciler üzerinde artan bir şekilde nüfuz

⁷⁸ Bunlardan biri İ. Hakkı Konyalı'dır. Konyalı, yukarıda zikredilen *Yeni Asya* gazetesindeki makale serisinde bu görüşlerini açıkça dile getirmiştir.

⁷⁹ ARABACI, *a.g.e.*, S. 249.

⁸⁰ UZ, *a.g.e.*, I, S. 103-104; UYAR, "Bilginler", *a.g.e.*, 123-124, S. 32.

kurmaya çalışırken⁸¹ Anadolu'daki şeyhler, sosyal yönleri de olan din ve eğitim kurumlarının kurucusu olarak etkili olma çabası yürütüyorlardı. Bu faaliyetleri, sadece nüfuz kazanma hırsına bağlayamayız; Allah rızası ve sevap kazanma, iyi bir din ve ahlak eğitimi verme istekleri de elbette önemli hareket noktaları olmuştur. Eğitim merkezleri açmak ve buralarda dersler vermek suretiyle Allah'a yakınlık kazandıklarına inandıkları kuşkusuzdur. Tarikatin, 'Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesine bağlılık, şer'î normların getirdiği kurallara uymak ve Hazreti Muhammed'in hayatını ve uygulamalarını örnek almak' şeklinde özetlenebilecek öğretisinin, medrese açma ve vakıf kurma niyet ve girişimlerini destekleyen itici bir faktör olduğu açıktır.⁸²

Mevlevîler: Medreseleri ve Eğitim Faaliyetleri

Konya ile Mevlevîlik, biri diğerinden ayrı düşünülemez iki olgudur. Dünyaca ünlü büyük sufi ve şâir Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin eserleri ve uygulamalarına dayanarak ortaya çıkan Mevlevî Tarikatı, 13. yüzyıl'dan itibaren şehre damgasını vurmuş, şehrin dinî ve kültürel tarihinde belirleyici bir rol oynamıştır.⁸³ Bu, yalnızca tarikat merkezinin burada olmasından kaynaklanan bir rol değildir. Milyonlarca insanın gönlünde taht kuran, sınırötesi bir etkiye sahip büyük Rûmî'nin kabri de buradadır. Böylece Konya şehri, Rûmî'den beri, zamanla Osmanlı Devleti'nin en ücra köşelerine kadar yayılan Mevlevîlerin manevî ve kültürel hayatlarına yön veren önemli bir merkezdir.

Mevlevîlerin, zâhirî ilimlerin okutulduğu medreseleri desteklemesi, ilk bakışta, çelişkili gibi görülebilir. Ancak, Konya Mevlevîlerinin medreselere ve din eğitimine ta başından beri ilgi gösterdikleri, tarihi bir gerçektir. Oğlu Celâleddin ve diğer aile fertleriyle vatanları, Afganistan'ın Belh şehrinden, Moğol baskınları dolayısıyla ayrılıp, Horasan ve Bağdad üzerinden Hicaz'a, oradan da Konya'ya gelen Bahâeddin Veled, burada, gerek yöneticiler ve gerekse halk tarafından

⁸¹ Butrus ABU-MANNEH, "The Islamic Roots of the Gülhane Rescript", *Die Welt des Islams*, 34 (1994). S. 173-203.

⁸² Nakşbendi Tarikatı'nın öğretileri için bkz. Muhammed b. Abdullah El-HÂNÎ, *el-Behcetü's-Seniyye fi Âdâbi Tarikati'l-Âliyyeti'l-Hâlidîyyeti'n-Nakşbendiyye*, Kahire 1319; Muhammed HÂDİMÎ, *Risâle fi't-tasavvuf*, Süleymaniye, Reşid Efendi, Nr. 1017; a.mlf., *Risâle en-Nakşbendiyye*, Süleymaniye/Hacı Mahmud 1677, Vr., 1b-4a.; MEÏER, Fritz: *Zwei Abhandlungen über die Naqşbandiyya*, İstanbul 1994. (Beiruter Texte und Studien – Band 58); ABU-MANNEH, *Naqşbandiyya-Mujaddidiyya*, a.g.e., S. 13.

⁸³ Mevlevîyye Tarikatı için bkz.: Abdülbâki GÖLPINARLI, "Mevlevîlik", *İA*, VIII, 166 ff; a.mlf., *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983.

saygın bir din âlimi olarak benimsendi. Konya'ya gelişinden kısa bir süre sonra, kendisine, bir medresede müderrislik görevi tevdi edildi. Burada, dönemin genel geçer derslerini okuttu. Selçuklu yöneticileri üzerinde etkili oldu. Sultan Alâaddin Keykubat'ın Lâlâ'sı olan Emir Bedreddin Gühertaş'ı, bir medrese kurmaya teşvik etti. Sultan Veled'in, özellikle Alâaddin Camî'inde verdiği dersler ve vazlardan çok etkilenen emir, sonunda, önceleri kendi ismiyle anılan, daha sonra kaynaklarda *Medrese-i Mevlânâ*, *Celâliye* ve *Molla Atik* gibi adlarla zikredilen bir medrese kurdu.⁸⁴ Medresenin ilk müderrisi Celâleddin Rûmî oldu. Rûmî, medreseye yabancı bir sufi-şâir değildi. Kendisi, geleneksel medrese eğitimi almış, Halep ve Şam'da Fıkıh ve Hadis öğrenimini tamamlamıştı. Müderrisliğe başladığında yaşı otuz civarındaydı ve henüz, kendini tasavvufa adamamıştı. Tebriz'li Şems'le buluşması, hayatında bir dönüm noktası oldu. Medresedeki görevini bıraktı. Kendini tamamen şiir ve tasavvufa verdi.⁸⁵

Emir Bedreddin Gühertaş'ın kurduğu medresenin, 19. yüzyıla kadarki tarihi ile ilgili fazla malumat bulunmamaktadır. Buna rağmen, buranın, Mevelevîler tarafından yönetilen bir eğitim merkezi olarak kullanıldığını sanıyoruz. Zira, medresenin eğitim amaçlı kurulduğu, müderrisliğin Mevlânâ soyuna tahsis edildiği vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 7 Ramazan 1253/1837 tarihine ait bir belgeye göre, burada medrese eğitimi yapılıyordu. Müderrislik ve mütevellik, o zamanın Mevlânâ Dergâhı Postnişin'i Seyyid Mehmed Said Hemden Çelebi'nin elinde idi.⁸⁶ Babası Seyyid Hafız Mehmed Çelebi (öl. 1231/1815)'nin de, burada ders verdiğini, Caner Arabacı'nın eserinde okuyoruz.⁸⁷

Mevlevî insiyatifinin diğer bir medresesi, *Molla Efendi Medresesi* olarak da bilinen *Molla-i Cedîd*'dir. 19. yüzyılın başlarında çelebiler silsilesinin 24. sırasında yer alan Seyyid Mehmed Çelebi tarafından kurulmuştur.⁸⁸ Medresenin adı, yukarıda bahsedilen Gühertaş Medresesi'nden ayrı bir kurum olduğunu vurgulamaktadır. Konya Vilâyet Sâlnâmelerinde, her iki isim Molla Efendi Medresesi adı altında

⁸⁴ KONYALI, *Tarih*, S. 801.

⁸⁵ TURAN, "Celâleddin Karatay", *a.g.e.*, S. 73. Mevlânâ ve Mevlevîlik ile ilgili geniş bir bibliyografya için bkz.: Mehmet ÖNDER / İsmet BİNARK, / Nejat SEFERCİOĞLU, *Mevlânâ Bibliyografyası*, 2 cilt, Ankara.

⁸⁶ ARABACI, *a.g.e.*, S. 188.

⁸⁷ ARABACI, *a.g.e.*, S. 188.

⁸⁸ ARABACI, *a.g.e.*, S. 338. Mehmet ÖNDER'e göre (*Mevlânâ Şehri*, S. 208) medrese, 15. yüzyılda kurulmuştur.

zikredilmektedir. Muhtemelen medrese, Emir Bedreddin tarafından kurulan eski medresenin bir bölümünde açılmıştır. Bilinen ilk müderrisi Ömer Kâşif Efendi'dir (öl. 1297/1880). Yerine geçen Haşim Efendi (öl. 1333/1915), 1877 yılında burada, Arapça ve Fıkıh dersleri vermiştir.⁸⁹ Molla-i Cedîd'in bir Mevlevî kurumu olduğu açıktır; ancak müderrislerinin Mevlevî olup olmadıklarını bilmiyoruz.

Mevlevîlerin ders verdikleri diğer bir medrese, *Velediye* ya da *Türbe-i Mevlânâ* adıyla da bilinen *Sultan Veled*'dir. Medrese, 1584 yılında, Sultan III. Murad (1546-1595) tarafından, Mevlevî dervişlerine hücre olarak, Mevlânâ'nın türbesinin yanında yaptırılmıştır.⁹⁰ Burada tedris faaliyetlerinin ne zaman başladığını bilmiyoruz. Mehmed Önder'e göre, 17. yüzyılda, tarikate girmek isteyen genç Mevlevîler, burada, üç yıllık bir eğitim alıyorlardı.⁹¹ İ. Hakkı Konyalı ise, bir belgeye dayanarak, buranın *Medrese-i Celâliye* olduğunu ve müderrisinin günlük 20 akçe aldığını yazıyor.⁹² Gölpınarlı'ya göre, medresenin müderrisliği, 17.yüzyılda bir süre, Mevlevîlerin elinden alınmıştır. Silsilenin 20. sırasındaki II. Bostan Çelebi ve Konya kadısı arasında, Selimiye Camii civarındaki bir bahçe yüzünden patlak veren anlaşmazlığın sonucu olarak, bu kararın alındığı tahmin edilmektedir.⁹³

Sultan Veled Medresesi'nin, 1294, 1300 ve 1301 yıllarına ait Konya Vilâyeti Sâlnâmelerinde adı geçmektedir. Buna göre 1294/1877 yılında müderris Abdurrahman Efendi (öl. 1323/1905), sabahları Arapça, öğleden sonra Fıkıh ve tatil günleri de Sadi'nin *Gülîstan*'ını okutmuştur.⁹⁴ Zamanın Konya müftüsü Abdullah Vahdi Efendi'den icâzetini alan ve Farsça'ya da vâkıf olan Abdurrahman Efendi, bu medresedeki müderrisliğinin yanısıra, modernleşme sürecinde kurulan Konya Dârü'l-Muallimîn'de Hüsn-i Hat öğretmeni, Sultan Selim Camii'nde imamlık ve Yusuf Ağa Kütüphânesi'nde muhafızlık vazifelerini yürüten Konya eğitim tarihinin ilginç simaslarından biridir. Hat ve edebiyata düşkün olan müderrisimiz, 'Sıdkı' mahlasıyla şiirler yazmıştır. Öğrencileri arasında Mevlânâ Dergâhı'nın son postnişinlerinden şair

⁸⁹ KVS, 1294/1878.

⁹⁰ KONYALI, *Tarih*, S. 901.

⁹¹ ÖNDER, *Maarif*, S. 20.

⁹² KONYALI, *Tarih*, S. 905.

⁹³ GÖLPINARLI, Abdülkâki: *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 2. Baskı, İstanbul 1983, S. 168.

⁹⁴ KVS, 1294/1877, S. 145.

Veled Çelebi (İzbudak) ve Konya'da, Cumhuriyet döneminin ilk müzik öğretmenlerinden Bahaeddin Çelebi (Özsoy) de bulunmaktadır.⁹⁵

Sultan Veled'de, medrese eğitimine, 1888 yılında son verildiği anlaşılmaktadır. Postnişin Vahid Çelebi'nin istek ve insiyatifiyle medrese, *Bahâiye* adıyla mektebe dönüştürülmüş, hatta bir süre askerî rüştiye olarak da kullanılmıştır.⁹⁶

Mevlevilerin ders verdikleri ve ders aldıkları diğer bir medrese, kaynaklarda Karatay-i sagir ('Küçük Karatay') olarak geçen *Kemâliye Medresesi*'dir. Kemâliye, meşhur Selçuklu emiri Celâleddin Karatay'ın (öl. 652/1254) kardeşi Emir Kemâleddin Turumtaş tarafından yaptırılmıştır.⁹⁷ Bu önemli müessesenin, 17. yüzyıla gelinceye kadarki tarihi ile ilgili bilgilerimiz, maalesef çok sınırlıdır. Bu yüzden, 17. yüzyıla kadar kimlerin burada ders verdiğini, tedaris faaliyetlerinin yürütülmesinde Mevlevilerin etkilerinin olup olmadığını, henüz bilemiyoruz. Küçükdağ'a göre, 17.yüzyıldan itibaren Mevlânâ Dergâhı Postnişini olanlar burada müderrislik yapıyorlardı.⁹⁸ Bir arşiv kaydına göre, 1860 tarihinde, 'vazife-i muayyene' ile Postnişin Şeyh Mahmûd Sadreddin Efedî'ye tevcihat yapılmıştır.⁹⁹ 1887 yılında postnişinliğe getirilen ve 1907'de vefat eden, Mevlevî silsilesinin 29. sırasındaki Abdulvahid Çelebi'nin de burada ders verdiği biliniyor.¹⁰⁰

Görüldüğü gibi, Konya'da Mevleviler de medrese kurumuna az çok ilgi göstermişler ve isimleri anılan medreselerde bizzat müderrislik yapmışlardır. Fakat, Nakşbendilerle karşılaştırıldığında Mevlevilerin, Konya'da, medrese açma ve yüksek din eğitimi verme hususundaki aktivitelerinin cılız olduğunu görüyoruz. Nitekim, Molla-i Cedîd Medresesi'nin dışında, incelediğimiz dönemde, Mevlevilerce kurulan başka bir medrese yoktur. Postnişinlerin müderrislik yaptıkları diğer medreseler, Selçuklu döneminden kalma eski medreseler veya onlara yapılan ilavelerdir. Anlaşılan, Mevleviler'in medreseler açmak ve bu yolla etkinlik kazanmak için özel bir gayretleri yoktu. Onların Konya'nın değişik semtlerine yayılmış dergâhları vardı. Buralarda, Mevlânâ'nın eserlerini okurlar, Mevlevî Tarikatı'nın âdâb ve usullerini öğrenirler, icra

⁹⁵ Bkz.: ARABACI, S. 336-337.

⁹⁶ KONYALI, *Tarih*, S. 905-906; ARABACI, S. 337.

⁹⁷ KONYALI, *Tarih*, S. 876-883; ÖNDER, *Maarif*, S. 30.

⁹⁸ KÜÇÜKDAĞ, S. 53.

⁹⁹ ARABACI, S. 182.

¹⁰⁰ ÖNDER, *Maarif*, S. 30.

ederler, bir derviş hayatı sürdürürler, aşk, şiir ve semâ ile içiçe yaşarlardı.¹⁰¹

Konya'da, Mevleviler ile Nakşiler arasındaki nasıl bir ilişkinin olduğunu sormamız gerekiyor. Prensipleri, praktikleri, ayin ve merâsimleri birbirinden farklı olan bu iki tarikatın şeyh ve müridleri arasında bir rekabet ve husumetin yaşanmadığını görüyoruz. Tersine, özellikle 18. yüzyıldan itibaren, birbirleriyle, son derece samimi ve dostane ilişkiler kurmuşlardır. Gölpınarlı'ya göre, bu yakınlaşma o kadar ileri gitmiştir ki, Mevleviler, Nakşbendileri, kendilerinden bir şube gibi telakki etmeye başlamışlar ve hatta bazı Nakşi usullerini benimseyip uygulamışlardır.¹⁰² Bu gelişmeler, Nakşiler arasında memnuniyetle karşılanmıştır. Hatta, Mevlânâ'nın, Şeyh Bahaeddin Nakşbend'e işaret ettiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁰³ 18. ve 19. yüzyılda Nakşbendi şeyhlerinden bazıları, *Mesnevîhâneler* açmışlar ve Mesnevî okuyup okutmuşlardır. Murad Molla (öl. 1192/1778), İstanbul'da bir *Mesnevîhâne* kurarken¹⁰⁴, diğer bir Nakşbendi şeyhi Murad Buhârî (öl. 1264/1848) Eyüp'te bir *Dârü'l-Mesnevî* kurmuş ve Mesnevî'yi okutmuştur.¹⁰⁵ Kendisi ayrıca, Mesnevî'ye bir şerh yazmıştır.¹⁰⁶

Karşılıklı olarak atılan adımların ve geliştirilen iyi ilişkilerin arkasında yatan nedenler, ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Bu konuda bir çok hipotezi ortaya atmak mümkündür. Her iki tarikatın de Osmanlılar tarafından meşru kabul edilip desteklendiğini, yakınlaşmanın siyasî altyapısının mevcut olduğunu hatırlatarak yetinmek istiyoruz.

Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren diğer tarikatlerin Konya'da pek etkili olamadıklarını görüyoruz. Bir iki tekkeye sahip Halvetilerin ise, Konya'da kurdukları bir medrese yoktur. İsimleri ve hayatları hakkında bilgi sahibi olduğumuz Konyalı müderrisler arasında Halvetiye Tarikati'na mensup birisi bulunmamaktadır. Bektaşilere gelince:

¹⁰¹ Mevlevilik için bkz.: GÖLPINARLI, *Mevlevilik*, S. 330-33.

¹⁰² GÖLPINARLI, *Mevlevilik*, S. 319.

¹⁰³ GÖLPINARLI, *Mevlevilik*, S. 320.

¹⁰⁴ *A.g.e.*, S. 321, 406; GÜNDÜZ, S. 68.

¹⁰⁵ *A.g.e.*, S. 68; GÖLPINARLI, *Mevlevilik*, S. 144.

¹⁰⁶ *A.g.e.*, S. 321.

Bunlar, Konya'da fazla tutunamamışlardır. Bilinen tek müesseseleri, 12. yüzyılda kurulmuş *Ali Gav Zâviyesi*'dir.¹⁰⁷

Sonuç

Bu çalışma, Konya'da, uzunca süren bir duraklama devrinden sonra, 1700'lü yıllardan itibaren sayıları hızla artan yeni mektebler, medreseler, camiler, kütüphânler, tekke ve zâviyelerin kurulduğunu göstermektedir. Osmanlı yöneticilerinin başkent İstanbul'da, devleti ve sosyal hayatı yeniden yapılandırma kapsamında, modern bir eğitim sistemi kurmayı planladıkları ve bu çerçevede, eski eğitim kurumlarını bir tarafa bırakıp yeni okullar açtıkları bir dönemde, geleneksel medrese eğitimi Konya'da, rağbet kazanmış ve revaç bulmuştur. Bu şaşırtıcı gelişmenin baş mimarları, Konyalı veya Konya'ya gelip yerleşen âlimler ve sufilerdir. Özellikle Hadim şehrinde şöhret bulan Hâdimî ailesine mensup âlim ve sufilerin faaliyetleri dikkat çekicidir. Bunlardan, yalnızca bir müderris ve müftü olarak değil, fakat aynı zamanda bir medrese kurucusu ve *Spiritus rector* olarak tesir eden Ahmed el-Hâdimî, çok önemli bir eğitim ağının merkezinde yer almaktadır. Diğer bir Hâdimî, Seyyid Abdurrahman Efendi, sadece bir medrese kurucusu değil, aynı zamanda, geliri yüksek gayr-i menkullerini, din eğitiminin yürütülmesi için vakfeden bir vâkıf olarak ün yapmıştır. Öte yandan, 18. yüzyıldan itibaren Anadolu'da etkileri iyice hissedilmeye başlayan Nakşbendiler, Konya'da medresenin ve medrese eğitiminin en büyük destekçisi olmuşlardır. Buna karşılık, Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren diğer tarikatlerin, Konya'da, söz konusu ettiğimiz dönemde, medrese açma hususunda dikkate değer bir çalışmaları olmamıştır. Yalnızca Mevlevîler, Selçuklu döneminden kalma medreselerin bazılarında söz sahibi olmaya devam etmişlerdir.

Çok sayıda yeni eğitim kurumlarının açılması sayesinde Konya, 18. yüzyıldan itibaren, yeniden önemli bir din, eğitim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Bundan dolayıdır ki, çevre illerden çok sayıda öğrenci, ulemâ ve sufi buraya göç etmiş, şehir, ilmî ve edebî toplantıların, sohbet ve tartışmaların merkezi olmuştur.

¹⁰⁷ KONYALI, *Tarih*, S. 909-914. Suraiya FAROQHI, *Der Islam* 53 (1976), S. 28-69'daki "Bektaschiklöster in Anatolien vor 1826 - Fragestellung und Quellenprobleme" adlı makalesinde, Konya'da herhangi bir Bektaşî Zâviyesi zikretmemektedir.

Biz bu çalışmamızda, dikkat çeken boyuttaki bu gelişmenin, ne yazık ki, tüm yönlerini araştıramadık. Bütün bu gelişmelerin bir rastlantı eseri olamayacağı, bu gelişmeyi anlayabilmek için, diğer bir çok etkenlerin bir arada değerlendirilmesinin icap ettiği aşikârdır. Biz, bir sorunsalı aydınlığa kavuşturmağa çalışırken, beraberinde bir çok soruyu da açık bıraktık. Mesela, Konya ulemâsının 18. ve 19. yüzyıllardaki sosyal ve ekonomik durumlarını ortaya koymak, bu gelişmeyi anlamak açısından önemli görünüyor. Zira, kurulan medreselerin çoğu, büyük gelirleri olan vakıflara sahiptiler. Yine, eğitimin yükselmesiyle siyâsî, ticârî ve iktisadî hareketliliğin ilişkisi, merak uyandırmaktadır. Ulemâ ve sufi insiyatifinin, neden başka vilâyetlerde değil de, özellikle Konya üzerinde yoğunlaşmış olduğu sorusu, ki buna biz, kısmen ışık tuttuk, bu alanda yapılacak yeni araştırmalara kapı aralamaktadır. Osmanlı'da modernleşme çabalarının, eğitim de dahil, sosyal hayatın tüm alanlarını kapsadığı bir dönemde, Konya'da gerçekleşen bu büyük medrese kurma dalgası ve geleneksel eğitimi geliştirme hamlesi, modernleşme karşıtı bir atak olarak değerlendirilebilir mi? Bu soruya, şimdilik net bir yanıt vermek mümkün görünmediğinden dolayı, konunun ayrıca, bu açıdan araştırılmasında eğitim tarihi kadar siyâsî tarih açısından da fayda vardır.

Eğitim tarihçileri arasında, Osmanlı'da medresenin özellikle 16. yüzyılın sonlarından itibaren gerilediği, yozlaştığı ve nihayet çöktüğüne dair yaygın bir kanaat vardır. Bu çalışma, sözkonusu iddiaların – en azından Konya için – kabul edilebilir olmadığını göstermektedir. Klasik din eğitiminin Anadolu'nun diğer vilâyetlerindeki durumunun ise, arşiv materyallerinin, biyoğrafik ve bibliyoğrafik eserlerin ve özellikle icâzetnâmeler ve vakfiyelerin esaslı incelenmesi ve araştırılması sonucunda yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

EK

Tabela 1: Konya'da, 13. yüzyıldan 1924'e kadar, dönemlere göre kurulan medrese sayısı

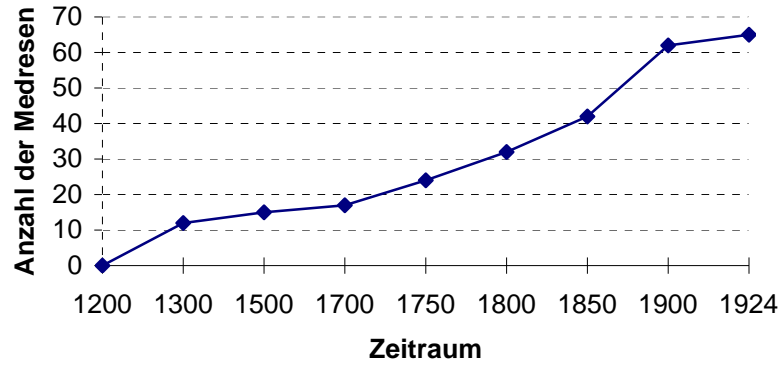
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet/Maarif tasnifi'ndeki belgelerde adı geçen Şeyh Ahmed, Hacı Abdulhalim ve Astarzâde medreselerini, kuruluş tarihleri bilinmediği için, listeye almadık.

Dönem	Medrese Sayısı	Yüzdesi
1200 - 1300	ca. 12	23,07
1300 - 1500	ca. 3	3,07
1500 - 1700	2	10,76
1700 - 1749	7	12,30
1750 - 1799	8	15,38
1800 - 1849	10	30,76
1850 - 1899	20	4,61
1900-1924	3	
Toplam	65	100

Diyagram 1

Konya'da, 13. yüzyıldan 1924'e kadar, dönemlere göre kurulan medrese sayısı

**Die Gesamtentwicklung von Medresengründungen
in Konya
(vom 13. Jahrhundert bis zum 1924)**

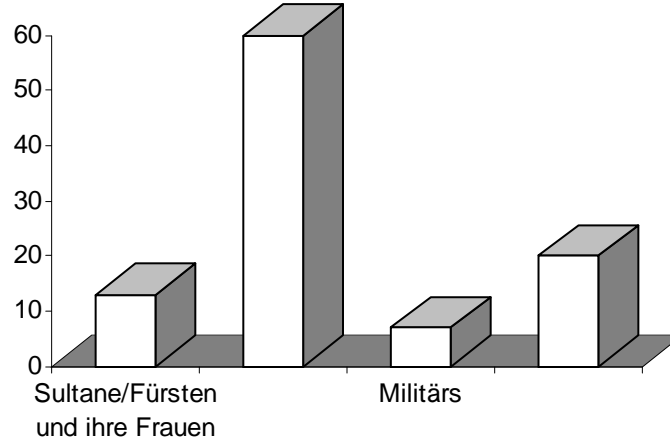
Tabela 2: Pozisyonlarına Göre Medrese Kurucuları (1200-1680 Arası)

Kurucu	Kurduğu Medrese Sayısı	Yüz desi
Vezir	9	60
		%
Sultan ve ailesi	2	13
		%
Asker	1	7%
Âlim	3	20
		%
Toplam	15	100
		%

Diyagram 2

Posizyonlarına Göre Medrese Kurucuları (1200-1680 Arası)

**Berufe der Medresengründer und ihr Anteil an
gegründeten Medresen
(1200-1680)**

Tabela 3: Pozisyonlarına Göre Medrese Kurucuları (1681-1900 Arası)

Kurucu	Kurduğu Medrese Sayısı	Yüzdesi
Vali	2	4,3
Ağa	3	6,5
Âlim/Sufi	38	82,7
Vezir	1	2,2
Diğer	2	4,3
Toplam	46	100

Diyagram 3

Posizyonlarına Göre Medrese Kurucuları (1681-1900 Arası)

**Berufe der Medresengründer und ihr Anteil an
gegründeten Medresen
(1681-1900)**

